

ЧОТИРИ ІПОСТАСІ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

Сидір Воробкевич як багатогранна творча особистість в іпостасях священнослужителя з неординарним талантом письменника, композитора, музикознавця і педагога виконав надзвичайно важливу духовну місію будителя національно-мовної і культурної свідомості українців Буковини II половини XIX ст. і залишив народові сотні оригінальних художніх і музичних творів, які мають мистецьку в духовну цінність і в XXI столітті.

Ключові слова: душпастир, професор теології, учитель гармонії, композитор, методика навчання музики, літургія.

Надежда Бабич

Четыре ипостаси Исидора Воробкевича

Исидор Воробкевич как многогранная творческая личность священнослужителя с неординарным талантом писателя, композитора, музыковеда и педагога исполнил чрезвычайно важную духовную миссию будителя национально-языкового и культурного сознания украинцев Буковины II половины XIX в. и оставил народу сотни оригинальных художественных и музыкальных произведений, сохраняющих и в XXI веке искусствоведческую и духовную ценность.

Ключевые слова: душпастирь, профессор теологии, учитель гармонии, композитор, методика обучения музыке, литургия.

Nadia Babych

Four hypostases of Sydir Vorobkevich

Sydir Vorobkevich as a versatile creative personality in the hypostasis of a clergyman with an extraordinary talent of a writer, musical expert and a teacher carried out a very important spiritual mission of a person who stirred national and cultural consciousness in the Ukrainians of Bukovyna in the second half of the XIX century. He gave his people hundreds of original works of art and music which even in the XXI c. have not lost their artistic and spiritual value.

Key words: clerdyman professor of theology, teacher of garmony, composer, liturgy.

10 травня 1946 року Чернівецький обласний виконавчий комітет прийняв рішення „Про увічнення пам’яті видатного українського поета і композитора Сидора Воробкевича” до 110-річчя від дня його народження, в якому зобов’язано було: 1. Присвоїти середній школі м. Кіцманя, де довгий час жив і виховувався письменник, ім’я С. І. Воробкевича. 2. Зобов’язати Чернівецьку міську раду встановити меморіальну дошку на будинку № 34 по вулиці 7 листопада, де жив і помер поет і драматург. Ухвала була виконана. Отак лаконічно. І ні слова – що це відомий православний богослов, педагог, просвітител, культурний і громадський діяч, фольклорист, режисер, перший фаховий композитор, хормайстер і т.д на Буковині. Адже він належав до духовенства, а це в радянський час було „недоліком”. Нині в Чернівцях є і пам’ятник-погруддя (напроти митрополичої резиденції), вулиця його імені, літературно-мистецька премія імені С. Воробкевича.

Про всі ці іпостасі цього всебічно обдарованого і дивовижного чоловіка написано дуже багато – від лаконічних інформацій в енциклопедіях до широких монографічних життєписів або розлогіх статей. Ми ж хочемо окреслити образ Сидора Воробкевича як учителя і вченого. Навчителя предмета, до якого сьогодні ставляться несерйозно, хіба що в спеціалізованих навчальних закладах. І цей предмет – музика. У всіх її виявах: солоспів і спів хоровий, спів церковний (літургійний) і народно-обрядовий, музичні композиції і музичні драми тощо. Усе це було недосяжне без теорії музики і науки гармонії.

У всіх біографічних довідниках прочитаємо: Сидір Воробкевич народився 5 травня 1836 року в Чернівцях у сім’ї священника (хоч це не зовсім точно: батько був професором філософії, священником і катехитом у Першій чернівецькій гімназії). Рано втратив батьків – мав три роки, як померла мама, і вісім – як не стало батька. Його молодшого брата Григорія і сестру Аполонію виховували дідусь Михайло, священник, протоієрей з Кіцманя, і бабуся Параскева, які доклали всіх зусиль, щоб діти вирости Русинами, адже у школах тоді не вчили по-руськи; по-румунськи вони навчилися, перебуваючи подеколи у маминій родині, яка була волоською. Отже, змалку діти вивчили руську, румунську і німецьку мови. Сидір цими мовами писав свої художні, наукові, методичні і музичні тексти. Від діда, бабці та дядька Василя Юрковського (чи Южарковського?) „наслухалися діти багато казок, народніх пісень та оповідань про козаків, татар і турків” [11, с. 534], що справило сильний вплив і на характер, і на творчість братів, особливо Сидора.

Навчався у Кіцманській початковій школі; 1849 р. вступив до Чернівецької гімназії. „У той час далекий родич Сидора Яків Воробкевич, людина високої освіти, викладав у гімназії руську мову, фактично церковнослов’янську. Закінчивши п’яту клясу гімназії, Сидір Воробкевич вступив

до духовно-православної семінарії у Чернівцях” [11, с. 535], яку закінчив 1861 р., після висвячення став на 4 роки парохом у Давиденгах, а потім у Руській Молдовиці (до 1867 р.). Це були роки його найпліднішої письменницької творчості, це була „воля” для мислі і форми.

З кінця 1867 р. С. Воробкевич навчався у Віденській консерваторії, здобув свідоцтво „учителя науки гармонії, генерального баса і контрапункту”. Повернувшись у Чернівці, 1868 р. одержав місце учителя хорального співу в тій же православній духовній семінарії з титулом і рангом професора богослов’я. Коли 1875 року відкрився Чернівецький університет, С. Воробкевич був призначений професором богословського факультету. Це і визначило всю його подальшу долю і рід занять, який майже не давав часу для письменницької творчості. Як священик, за неабиякі заслуги перед церквою він 1881 року став протоієреєм, а 1896 – архіпресвітером-ставрофором [11, с. 536]. Як педагог, він докорінно змінив методику викладання музики, зробив її складовою не лише естетичного і духовного, а й національного виховання, хоч ніколи не протиставляв народи, що мешкали на Буковині, а попри те з волоськими „примхами” жити і працювати глибоко переконаному русинові було дуже важко. Але С. Воробкевич вже з дитинства знав, якою дорогою треба йти і що треба робити, щоб дрімота серед народу поступилася національному самоусвідомленню. Національне відродження Буковини пов’язане з іменами багатьох визначних національно-свідомих буковинців, серед яких брати Воробкевичі поряд з Юрієм Федьковичем, з яким С. Воробкевич зустрічався не раз, писав на його слова музичні композиції, редагував його „Співаник”, що посприяло його опублікуванню.

То були складні часи. Мало було добрих учителів руської (української) мови, майже не було підручників. Не було жодного методичного забезпечення й уроків музики. Створення навчальних посібників було гострою потребою. І її взявся задовільнити Сидір Воробкевич. Ось вельми промовистий документ:

Подання Сидора Воробкевича до крайової шкільної ради щодо видання його літургій (переклад з німецької)

Музика являє собою в сучасному навчальному процесі та в основних положеннях виховного процесу молоді важливий засіб освіти, тому на піклування про заняття співом, як на справжнє облагородження юного серця, внутрішньої людської освіти, сучасна педагогіка спрямовує її основну увагу.

Щоб досягти бажаної мети, необхідно: по-перше, бути забезпеченими музично освіченими фахівцями-викладачами, по-друге, бути забезпеченими методичними навчальними посібниками. Щодо першої умови, тут є мало надії, оскільки ми змушені обходитись наявними фаховими ресурсами; що стосується другої умови, наявність відповідних, виданих крайовими мовами навчальних посібників, обмежується лише незначною кількістю з огляду на виключну економію.

Ця обставина, далі моя любов до мистецтва, також отриманий досвід впродовж моєї багаторічної викладацької діяльності, переконання окремих етичних моментів, важливість виконання указу крайової шкільної ради від 13 вересня 1877 р., який спонукає до турботи про сприяння розвиток народному церковному співу, налаштували мене на написання двох літургій. Цим самим я Заповняю велику прогалину та успішно зможу досягти мети і пропоную вчителю відповідний підручник, з допомогою якого відбудеться практичне втілення його навчальної мети – облагородження людського серця і впровадження благородного співу в школи і церкву.

Композиція обох літургій є проста і гомофонна, реалізується шляхом виконання дитячими голосами (сопрано і альт), що легко досягається у школі, обидві підтримуються і доповнюються голосом вчителя (бас).

Нижчепідписаний просить крайову шкільну раду про схвалення до друку цих композицій в інтересах скорого піднесення начального предмета народного шкільного співу та покладення на нижчепідписаного турботи про благородний спів...

Чернівці, 18 жовтня 1877 р.

Сидор Воробкевич

С. Воробкевич поважав інтереси буковинських румунів, чимало зробив для науково-методичного підсилення їх музичної культури (до речі, його учнем був знаменитий Ч. Порумбеску), але не міг погодитись на їхню експансію в духовне життя українців. Ось конкретний приклад:

Рецензія Сидора Воробкевича на молитовник для православних українців Буковини, який уклав професор релігії Калістрат Кока

Висока буковинська цісарсько-королівська крайова управо!

Рукопис професора релігії Калістрата Кока, а саме укладений молитовник для православних українців Буковини, є точною копією виданих вже церковних книг, що містять молитви.

Мова молитов українських є церковнослов'янською, спосіб написання – етимологічний, те й інше вони вважають історичним надбанням і святинею.

Інакшим чином кожний добровільно формує вимоги самостійної роботи, але не копію молитов з надрукованих вже церковних книг, як, наприклад, основа катехізису віровчення православної церкви, що призначається для українських шкіл і народу, і повинна бути написана як живою мовою, так і зараз введеним фонетичним написанням, лише за такої умови молитовник зможе цілком відповідати релігійним потребам українського народу.

Але чому священик румунської національності, який не розмовляє і не пише українською мовою, укладає для православних українців Буковини молитовник – це видається всьому українському населенню Буковини неосяжним, натомість краще було б довірити укладання такого молитовника священику української національності, який опанував усну і письмову українську мову, володів би власним точним досвідом щодо підбору необхідних молитов. Таким священиком міг би стати Олександр Манастирський з с. Дорошівці.

Чернівці, 8 жовтня 1896 р.

Сидор Воробкевич,
православний ставропор та професор

(ДАЧО, ф. 3, оп. 2, спр. 15790, арк. 61-61 зв.).

Він дбав, щоб український молитовник був доступний усім вірянам.

Наведемо ще один документ:

Витяг з протоколу

У протоколі № 8 засідання консисторії від 8/20 лютого 1900 р. за головування єпископа Володимира Репти розглядалося питання професора Сидора Воробкевича щодо розповсюдження I частини молитовника „Науки для народа” також і у всі монастирі архидієцезії.

Рішення по питанню – ухвалено.

(ДАЧО, ф. 320, оп. 5, спр. 262).

Сидір Воробкевич добре володів тогочасною літературною мовою, точніше – він сам, разом з Юрієм Федьковичем, формували літературну мову на народній основі. Добре обізнаний з фольклором, особливо пісенним, у т.ч. й народною фразеологією, він своєю художньою творчістю синтезував живомовні ресурси відповідно до художнього задуму, тематики, жанру твору, нерідко творячи й власні виражальні засоби, які стали надбанням літературної мови.

Важко було С. Воробкевичу в умовах негачії всього українського в тогочасній Буковині. Та усе ж заслуги його не могли не визнавати. Порівн.:

Повідомлення дирекції педагогічного училища у крайову шкільну раду про заслуги Сидора Воробкевича

Висока краєва шкільна радо!

... Допоміжний учитель співу, професор теології Сидор Воробкевич на виконання указу від 22 січня біжучого року звільняється з посади по причині призначення на цю посаду певного визначеного вчителя музики.

Нижче підписана дирекція вважає своїм обов'язком звернути Вашу увагу на особливі заслуги професора Сидора Воробкевича у сприянні розвитку музики, зокрема співу в церкві та школі та просити крайову шкільну раду про винагороду вчителю за його внесок.

Допоки професор Сидор Воробкевич ще не розпочав свою діяльність на поприщі мистецького співу в церкві та школі, у православного населення відбувалося мало чого...

Професор Воробкевич розвивав цей напрямок дуже плідною діяльністю, причому ще коли був слухачем духовної семінарії. По закінченні навчання, у 1860 р. він став духівником в с. Давидени та с. Рус-Молдовіца, 1867 р. як вчитель співу був переведений до Чернівців, після того ще 1 рік вдосконалював свою музичну майстерність у Віденській консерваторії; указом від 16 липня 1869 р. був призначений професором теології для викладання співу. Йому було присвоєно ранг.

З цього моменту він викладав у місцевому теологічному навчальному закладі при православної препаранді, у православної школі церковного співу, вищій гімназії, вищій реальній школі (до речі – й українську мову близько 2-х років. – *Н.Б.*) та педагогічному училищі. Доказом його плідної творчої діяльності є музичні композиції, що використовуються в недільні та святкові дні під час літургій у місцевому кафедральному соборі та церкві Св. Параскеви слухачами духовної семінарії.

На літературному ґрунті Воробкевич також розвивав діяльність. Наступні його публікації заслуговують бути названими:

1. Гомофонна, церковно-словянська, на 5 голосів літургія (1868 р.).
 2. Теорія музичної гармонії (Чернівці, 1869), перший теоретичний твір про музику румунською мовою.
 3. Поліфонна румунська літургія (1870).
 4. Румунський і Український збірник пісень для народних шкіл (Чернівці, 1870).
 6. Поліфонна літургія з православними текстами (праця, що принесла С. Воробкевичу найвище визнання).
 7. Вісім румунських творів з клавирним супроводом.
 8. Загальне музикознавство для школи і дому (Чернівці, 1871).
 9. Дві, адаптовані для використання в народних школах, літургії на 2 голоси.
- Крім цього, професор Воробкевич, як композитор, створив багато інших літургій і музичних творів, які не були опубліковані, та надрукував багато статей у різних журналах.
- Беручи до уваги наведені заслуги професора теології Воробкевича, нижчепідписаний дозволяє собі повторити прохання: високу крайову шкільну раду просимо про відзначення нагородою вищеописану особу.
- Чернівці, 18 лютого 1879 р.
(ДАЧО, ф. 211, оп. 1, спр. 1539, арк. 3-4 зв.).
Були й конкретні відповіді на такі й подібні подання. Напр.:

З повідомлення, адресованого буковинській православної консисторії

Його Апостольська Величність своїм найвищим рішенням від 27 жовтня 1902 р. нагороджує викладача співу, професора Сидора Воробкевича Рицарським Хрестом ордена Франца Йосифа з нагоди його виходу на пенсію.

(ДАЧО, ф. 320, оп. 1, спр. 3941, арк. 35).

Дослідники історії Буковини щиро і пильну увагу приділили цій багатогранній особистості і констатували: „Тогочасне, слабо розвинене в національному розумінні, життя в Чернівцях, де в товаристві „Руська Бесіда” переважали (на самому початку, С. Воробкевич входив у перший відділ цього товариства. – *Н.Д.*) люди, які ставились пасивно, а то й вороже до української літератури, брак літературного оточення, тяжка праця в школах та родинні турботи (довго і важко хворіла дружина, помер один син. – *Н.Б.*) дуже відбилися на Воробкевичеві [11, с. 536]. Ось лише одне повідомлення С. Воробкевича до буковинської крайової управи: „У відповідь на високий указ від 1 грудня 1902 р. дозволяю собі повідомити, що я тривалий час страждаю від довготривалої хвороби і, на жаль, не почуваюся в стані, щоб брати активну участь у підготовці до видання універсального видавничого акціонерного товариства у Відні збірника народних пісень під заголовком „Народні пісні в Австрії””.

Чернівці, 9 грудня 1902 р.

Сидор Воробкевич

(ДАЧО, ф. 3, оп. 2, спр. 20780, арк. 16).

1902 року С. Воробкевич захворів і пішов на пенсію. У повідомленні крайової фінансової служби зазначалося: „На підставі поданого Сидором Воробкевичем подання, наприкінці листопада 1902 р. викладач співу і професор Сидор Воробкевич вийшов на пенсію.

Крайова фінансова служба отримує вказівку призначити щорічну виплату пенсії в розмірі 5400 крон Сидору Воробкевичу з понад 40-річну добросовісну службу...”.

(ДАЧО, ф. 320, оп. 1, спр. 3941, арк. 36).

19 вересня 1903 року скінчилося його земне життя. Але все, що він зробив за свої 67 років, живе й досі – видають, досліджують, вивчають і дивуються, що з роками цінність не маліє. Якби зібрали все, що написано досі про Сидора Воробкевича, було б кілька товстих томів...

„Численні дослідники давно визначили, а майбутні ще і ще раз удосконалюватимуть, – вважає сучасний український письменник В. Васкан, – критерії оцінки, **роль і місце Сидора Воробкевича в житті** Буковини, України, **інтелектуального світового простору**” [2, с. 3] (виділено нами. – *Н.Б.*).

У некролозі „Є туга, над нашу тугу, є біль, над нами біль?” писали: „Він пісню добрав ся до наших сердець, він тужливою нугою нас розігрів до життя і зігрів до праці. Ми, заумерлі, заспівали его пісню „Чом красна Буковино” і „Задзвенімо разом, братя!” й почули в собі руску кров, злучили ся в свідому громаду задля щирої праці около добробиту руського народу [...]; уложив о. Воробкевич співанники для шкільної молодіжі і книги церковних наук, які сам нарід може читати, бо

писані народною мовою [...]. Перед 36 роками, коли московські прихвостні в каламутній воді мали ще міць і горлали перед світом, що кождий, хто пише фонетичною правописею, то безбожник і зрадник, панотець Воробкевич надрукував велику книжку „Руску хату” сегоднішною нашою правописею і народною мовою. Він, хоть судилось ему проживати серед иньших народностей, свою руску гадку висказував завше відважно, але прото любили его всі, бо вибирав такий спосіб, аби не навприкрити ся, але й свого не лишити” [,с. 290].

Проводжали його в останню путь хори учнів чоловічої учительської семінарії, I і II ц.к. гімназій і школи реальної під керівництвом його колишнього учня Є. Мандичевського, волоського товариства „Армонія”, німецького співацького товариства. Архімандрит Калінеску навіть виголосив прощальні слова руською мовою.

Такою була сила позитивного впливу твердої української позиції цього непересічного митця і педагога. Воробкевич „викладав музику і співи у духовній та учительській семінаріях, гімназії, реальному училищі, співочій школі, від 1875 – на богословському факультеті Чернівецького університету” [15, с. 162]. Він створив великий пласт навчально-методичної, музично-теоретичної, мистецтвознавчої літератури. Починає список навчально-методичної літератури підручник гармонії румунською мовою („Manual musicale”, Чернівці, 1869. – 168 с.). З третього розділу праці виразно проступає тенденція автора на вивчення й популяризацію народних пісень [детальніше див. 16]. Створюючи „Курс загального навчання музики для школи і дому” (Kurze, allgemeine Musiklehre für Schule und Haus, 1 вид. – Чернівці, 1871; 2 вид. – Чернівці, 1877, 54 с.). Ярина Мельничук пише: „Укладаючи тематичний план посібника, композитор дотримувався принципу наступності та практичної спрямованості навчального матеріалу, який розмістив, опираючись на логічну побудову поступового накопичення знань” [16, с. 100]; „ідеєю ... було бажання автора забезпечити вчителів співів практичним посібником з навчання музики в школі, де б на доступному й зрозумілому рівні були представлені основні теми з елементарного курсу теорії музики, що входили до базового компонента формування структури проведення уроків співів у багатокласових народних та нормальних школах краю” [16, с. 100-101].

Саме С. Воробкевич звів міцне підґрунтя науково-методичного змісту предметів „співи” і „музика”, яке і сьогодні не втратило своєї переконливості. І понад те – його настанова на наукове вивчення народної творчості у нерозривному зв’язку слова і музики потребує виконання і сьогодні професійними музикознавцями насамперед. С. Воробкевич показав приклад: „1870 р. Сидор Воробкевич видав у Чернівцях „Збірник пісень для шкіл народних, нижчих класів гімназійних і реальних”. Та невеличка книжечка, що складалася з 20 пісень з нотами, була на Буковині другим після Федьковичевого „Співанника для господарських діточок” (написаний 1867 р., надрукований – в 1869 р.) шкільним посібником зі співів і, водночас, підготовчим етапом праці С. Воробкевича-педагога над створенням справжнього підручника, яким став „Співанник для шкіл народних” (у трьох частинах). Уперше виданий в 1889 р. у Відні, він після того перевидався багато разів і протягом понад 20 років використовувався в школах Західної України” [17, с. 22]. У 1911 р. у Відні побачила світ книжка „Зидора Воробкевича Співаник для шкіл народних, впорядкував і доповнив Василь Навроцький. Часть III”.

У цьому ж 1889 році і в тому ж Відні вийшов його ж аналогічний „Співанник для молдавських і румунських народних шкіл” („Colectiune de cântece pentru școalele populare”). В обох працях вміщені народні фольклорні твори, пісні, написані самим С. Воробкевичем (в українському „Співаннику” – на власні тексти укладача, а також на слова Т. Шевченка, Ю. Федьковича, М. Шашкевича, І. Франка, О. Поповича, Я. Головацького та ін.; а в румунському – пісні С. Воробкевича на слова В. Александри, М. Емінеску та ін.).

Важливо, що „організація народного шкільництва на Буковині (II пол. XIX – поч. XX ст. – Н.Б.) з аналогічним обсягом знань в міських і сільських школах була позитивним явищем, результатом якого було те, що „знань учні викосили стільки, що їх могло цілком вистачити для пересічно інтелігентної людини” [11, с. 666]. Це стосувалося повною мірою знань з музики та співів [12, с. 84]. Уточнимо: це було за інспектування Ю. Федьковича у Вижницькому повіті та інспектора О. Поповича як педагога від Бога. До речі, в школах краю використовувався також „Співаник для шкіл народних” О. Поповича (1895 р.).

Якщо врахувати, що в тогочасній школі панувала схоластика, то методичні нововведення С. Воробкевича в уроки музики і співу були не просто прогресивними, а навіть революційними. С. Воробкевич писав 1865 р. у листі (опублікований у „Руслані” 1907 р. 8.III) до Д. Тянькевича: „В нас мало хто о чем дбаєт... Слов’яне ся румунізують, і так дремота душевна руску душу, руске

серце якби нитками обвиває і обмотує... Коби много так чувствовали, як я, таби мож назвати Буковину другою Україною (С. Воробкевич хотів бачити Україну соборною; найбільшою трагедією українців вважав їхню роз'єднаність. – *Н.Б.*) – але річ не так ся маєть...” [8, с. 142-143].

„У час руйнівних процесів полонізації українського населення Галичини й румунізації та онімечення Буковини композитори, – вважають історики музики, – усвідомили та зберегли відчуття національної самоідентичності” [5, с. 55]. С. Воробкевич є автором циклу статей „Наші композитори”, зокрема „Михайло Іванович Глінка”, „Михайло Вербицький” (обидві 1879 р.), останню пізніше високо оцінив С. Людкевич.

Чи не варто і сьогодні, як в „Українській ластівці” за 1933 р., звернутися до вчителів і учнів: „Читайте, дітоньки, твори незабутнього нашого Данила Млака (один із псевдонімів Воробкевича-письменника, інші – Демко Маковійчик, Морозенко, Семен Хрін, Волох, Исидор В., И.В., Д.М., Іван Іванів з-під Кіцманя. – *Н.Б.*), бо там найдете не одно золоте зерно для вашої просвіти. Навчіться від нього любити нашу рідну мову так, як він її любив” [14, с. 3].

Осип Маковей писав у популярному нарисі про цього видатного чоловіка для „Читальні”, що її редагував О. Попович: „Воробкевич не хотів пристати до иньших народів (не став ані німцем, ані волохом. – *Н.Б.*), тільки любив свою народну мову, писав нею, учив людей, бавив (театральними виставами. – *Н.Б.*) – ріжних способів уживав, аби свої люди доходили до розуму і гаразду. [...]. Адже він за життя не жадав і не мав від нас иньшої заплати, тільки добре слово, тай того єму не раз жалували. Тепер він у нас нічого не попросив, але коли ми шануємо себе, то ми не сміємо відмовити єму і тепер і доброго слова, і подяки, і щирої пам'яті” [13, с. 13]. Що ми і спробували зробити.

Література

1. Зілинська М. Сидір Воробкевич. – К.: Музична Україна, 1982. – 46 с.
2. Васкан В. Сидір Воробкевич – учитель, педагог // Буковинське віче. – 22 серпня 2007. – С. 3.
3. Воробкевич И. Десять заповідей Божих і Молитва Господня. Науки для сільського народа. – Чернівці, 1893.
4. Воробкевич И. Науки для народа. – Ч. I. – Чернівці, 1899.
5. Глібовицький І. Ізидор Воробкевич та Михайло Вербицький (буковинець як послідовник глави Перемиської композиторської школи) // Наук. вісник Чернів. ун-ту. – Вип. 208. Педагогіка та психологія: Зб-к наук. праць. – Чернівці, 2004. – С. 50-58.
6. Гнатюк В. Ізидор Воробкевич // ЛНВ. – 1903. – Кн. 10.
7. Далавурак С. Учителю добра // Радянська Буковина. – 1986. – 18 травня. – С. 3.
8. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574 с.
9. Енциклопедія українознавства: У 10 т. / Гол. ред. проф., д-р В. Кубієвич. – Париж, Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954-1989. Репринтне перевид. у Львові. – Т. 3. – Львів: НТШ, 1993. – С. 317.
10. Енциклопедія сучасної України. – Т. 1-8. – К.: Гол. ред. укр. енци., 2001-2008.
11. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина: її минуле і сучасне. – Париж – Філадельфія – Дітройт, 1956. – 965 с.
12. Кобилянська Л., Поставка Г. Організаційно-методичні засади викладання співів в українських народних школах Буковини (ІІ пол. ХІХ – поч. ХХ ст.) // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – Вип. 388. Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2008. – С. 77-85.
13. Маковей Осип. Про Ісидора Воробкевича // Читальня: Місячник для просвіти народу / Ред. О. Попович. – Ч. 221. – Чернівці: „Руська Бесіда”, 1911. – С. 3-13.
14. (М.Г) Ізидор Воробкевич (М.Г) // Українська ластівка. – Чернівці. – 1933.
15. Мельничук Б.І., Юрійчук М.І. Воробкевич Сидір Іванович // Енциклопедія сучасної України. – Т. 5. – К.: Гол. ред. укр. енци., 2006. – С. 162-163.
16. Мельничук Я. Підручники з музики та співання Сидора Воробкевича у контексті розвитку музичної освіти на Буковині // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – Вип. 387. Педагогіка і психологія: Зб-к наук. праць. – Чернівці, 2008. – С. 94-103.
17. Никоненко П., Юрійчук М. Сидір Воробкевич: Життя і творчість. – Чернівці: Рута, 2003.
18. Пенішкевич О. Розвиток українського шкільництва на Буковині (ХVІІІ – поч. ХХ ст.). – Чернівці: Рута, 2002. – 520 с.
19. Процюк В.М. Музично-естетичне виховання учнівської молоді на спадщині С. Воробкевича // Система неперервної освіти: здобуття, пошуки, проблеми: Матеріали науково-практичної конференції: У 6-ти т. – Чернівці: Митець, 1996. – Кн. 2. – С. 152-154.
20. Сидір Воробкевич (без авт.) // Українська ластівка: Ілюстрований часопис для дітей. – Чернівці. – 1936. – № 7 (липень). – С. 3-4.
21. Смаль-Стоцький С. Ізидор Воробкевич: Ювілейна споминка // Зоря. – 1887. – № 2.